

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

относно дисертационен труд на тема „Обучение на фини моторни умения при деца със синдром на дефицит на вниманието и хиперактивност” за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Докторант: Катерини Христос Кутра

Научни ръководители:

проф. д-р Милен Замфиров Замфиров и доц. д-р Иван Николов Бардов

Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед на Ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски” № РД 38-178/04.04.2022 г. съм определена за член на научно жури по процедурата за присъждане на ОНС „доктор” на Катерини Христос Кутра, редовен докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език. На първото заседание на научното жури, проведено на 27.04.2022 г. съм определена за рецензент.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Специална педагогика” и насочен за откриване на процедура за защита.

Докторант Кутра е представила всички документи на електронен и хартиен носител, необходими за защитата на дисертационния си труд, съгласно изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за приложението му и според Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Софийски университет „Св. Климент Охридски”. Приложени са три публикации.

Катерини Кутра се дипломира към катедра по образователни науки в ранна детска възраст на Тракийски университет „Демокрит“ – гр. Ксанти, Гърция. През 2013 г. завършва магистърска програма по Специална педагогика (на английски език) към катедра „Специална педагогика и логопедия” – Софийски университет „Св. Климент Охридски“. До февруари 2022 г. е редовен докторант с обучение на английски език към катедра „Специална педагогика”, ФНОИ. Отчислена е с право на защита.

Притежава ИТ компетентност и степен по английски език (общо ниво).

Има професионален опит в областта на специалното образование. Към момента работи като учител в специална детска градина и училище в гр. Ксанти, Р. Гърция.

Актуалност на тематиката

Дисертационният труд на Катерини Кутра е посветен на интересна тема с отношение към педагогическата практика. Представени са част от базисни проблеми на детското развитие – развитие на фината моторика, координацията и активностите на децата в предучилищна възраст. Предучилищното образование е призвано да създава условия за ранно детско развитие, за придобиване на компетентности за успешно преминаване на детето към училищно обучение. От особена значимост е създаването на оптимални възможности в детската градина за повишаване на подготовката на децата за училищно обучение.

Факт е, че през последните години броят на децата със синдром на дефицит на внимание и хиперактивност (СДВХ) нараства. Тези деца се нуждаят от специално отношение и непрекъснати външни стимули. Типичното за тях нарушение на поведението, на концентрацията на вниманието, двигателното безпокойство предизвикват значителни затруднения в процеса на адаптирането им към училище и в процеса на обучението им. Присъствието на деца и ученици със СДВХ в общообразователните детски градини и училища налага преразглеждане на конвенционалните политики и оптимизиране на образователните инструменти.

Основният замисъл на разработката се свежда до проучване и оценка на фините моторни умения на децата със синдром на дефицит на внимание и хиперактивност (СДВХ). В този контекст, представената проблематика оценявам като интересна и дисертабилна, с необходимата практическа насоченост и със заявка за реални приноси в подбора на интригуващи двигателни и обучителни стратегии.

Характеристика на дисертационната разработка и оценка на съдържанието

Представеният за рецензиране дисертационен труд във формален план обхваща 174 компютърни страници, от които 137 страници са за основния текст, с включени 8 таблици и 8 диаграми. Приложени са 33 страници библиография с общо 194 източника на английски език, цитирани в текста. Включено е едно приложение с две таблици – тестове за нормалност на Колмогоров-Смирнов и Шапиро-Уилк (таблица 1) и непараметричен тест за сдвоени проби на Уилкоксон – статистика (таблица 2).

В съдържателно и количествено отношение представеният дисертационен

труд отговаря на изискванията за докторска дисертация.

В структурно отношение разработката се състои от въведение, теоретична част (състояща се от две глави), изследователска част (включваща две глави), заключение, общи изводи, приноси, списък с публикации, библиография (на английски език) и едно приложение.

Въведението насочва към значимостта на темата и представя мотива за избор на дисертационния проблем и целта на изследването. Още тук се отбелязва важноста на двигателните умения за пълноценното участие на децата в различните дейности в класната стая.

В първите две глави в логична последователност са разгледани двете основни насоки на дисертационната разработка – СДВХ и двигателно развитие. Осъществен е теоретичен анализ на текущия проблем (СДВХ) и са представени изследвания на двигателното развитие на децата с този синдром.

В първата (теоретична) глава вниманието е фокусирано върху анализа на понятието СХДВ. *В първи параграф* се разглеждат епидемиологията, симптоматиката, етиологията и диагностиката на синдрома. В светлината на казаното ще отбележа, че при момчетата като доминиращ синдром се утвърждава дефицитът на вниманието, а при момчетата – хиперактивността. Положителен момент на този параграф е фактът, че докторант Кутра показва причините за СХДВ, инструментариума за диагностика и различните съпътстващи заболявания. Информацията тук е представена задълбочено, с разбиране и може успешно да се използва от специалистите, които обучават деца със СДВХ.

Във втори и трети параграф вниманието специално се насочва към двигателното развитие. Подчертава се значимостта на двигателното развитие в предучилищна възраст и се представят основните фактори, оказващи влияние върху това развитие при децата.

Изтъкват се актуални проучвания за взаимоотношението между физическа активност и двигателни умения при юношите. Много компетентно се прави предположението за връзката между физическата активност и подобряването на когнитивната функция. Особен интерес тук представлява теорията за сензорната интеграция на Джейн Айрес, представена в контекста на активността, значима за всеки човек.

В заключение (четвърти параграф) се акцентира на трудностите при концентрация и контрол на импулсите при децата със СДВХ и въвличането им в

различни активности.

Във втората теоретична глава се предлага компетентен анализ на изследвания на двигателното развитие на децата със СДВХ: проучвания за доминираща ръка; реакции към сензорни стимули; фина моторика; развитие на способността за писане.

Според мен, тук е представена същината на разглеждания проблем, отделено е място на множество съображения, кореспондиращи пряко с него. Проучено е физическото образование на децата със СДВХ. Цитирани са редица изследвания, свързани с движението като фактор за здравословен и балансиран живот и с моторното развитие като цяло.

Изследователската част на дисертационната разработка включва трета и четвърта глава, в които е представен изследователският дизайн и анализът на резултатите.

Трета глава ориентира към същността на изследването. Целта, към която е насочена изследователската работа е да се оцени фината моторика при деца с дефицит на вниманието и хиперактивност. Обектът и предметът са описани лаконично. Много добре са формулирани задачите на изследването, които отразяват последователността на реализираните дейности, заложи в дисертационния труд. Научните предположения са изведени в две основни хипотези.

Коректно са посочени изследователската процедура и инструментариумът на изследването, както и участниците – общо 100 деца (8 момичета на 4 г., 12 момичета на 5 г., 30 момчета на 4 г. и 50 момчета на 5 г. Първоначално децата са обследвани с Комплект за оценка на движенията за деца (МАВС-2) през ноември 2018 г. След обучителната интервенция отново е осъществено измерване със същия тест (февруари 2019 г.) за установяване на възможни различия.

В края на трета глава подробно са представени процедурата на изследване и проведените 8 интервенции със съответните дейности. В нарочен параграф са приложени доказателства за необходимостта от изследването. Докторант Кутра твърди, че симптоматиката на СДВХ не се ограничава до затруднения единствено в класната стая, но се проявява и извън нея. Според нейни наблюдения, движенията на различни мускулни групи при деца с този синдром не са толкова добре развити, както при децата с типично развитие. Така се оформя идея за по-задълбочено проучване на двигателните умения, засягащи фината и общата моторика при деца със СДВХ.

Анализът и интерпретацията на получените резултати и последвалите на тази

база констатации са направени в *четвърта глава*. Първичните данни са илюстрирани чрез съответните таблици и диаграми. Те са анализирани и обобщени съобразно заявените хипотези. За целта на проучването е използвана описателна и инференциална статистика. Данните са презентирани чрез средно аритметична стойност, медиана, стандартно отклонение и Тест на Уйлкоксън за зависими извадки. За статистическия анализ е приложен статистическият софтуер SPSS22.0.

Умело и професионално докторантът представя разликите, включени в експерименталния анализ. Осъществен е сравнителен анализ между двете измервания – преди и след обучителната интервенция. Последователно са представени и таблиците с разлики между първо и второ измерване на различните активности: време за пускане на монети, на бродирание на кубчета с игла; на чертаене на линия; на хващане на торба с бобови зърна с две ръце; на хвърляне на торба с боб с две ръце; на баланс с един крак; при ходене по линия с повдигане на пети и скачане на квадратчета. При всички осъществени активности, измерванията след проведените обучителни интервенции са по-успешни в сравнение с измерванията в началото на изследването като е редуцирано времето на активност (на поставяне на монети; на бродирание на кубове) и е намален броят на грешките (на чертаене на линия; на хващане на торба с бобени зърна с две ръце). Резултатите показват, че извършването на интервенция влияе позитивно на всички измерени индекси. Изводите по водещите хипотези произтичат от проведеното изследване. И двете формулирани хипотези не се потвърждават.

Като позитивни стъпки в тази част от дисертационната разработка могат да се определят коректността при представянето и анализа на емпиричните данни, както и съотнасянето на получените резултати към базисните търсения в проведеното изследване.

Заклучението е смислово обобщение на представените от докторанта констатации и сериозна база за направените изводи.

Екатерини Кутра стига до заключението, че е от решаващо значение да има поставена точна диагноза в ранна училищна възраст, за да може да се извърши навременна намеса – след оценяване и анализиране на кинетичното развитие при децата да се организират и прилагат подходящи интервентни програми за подпомагане, образование и социално участие.

Посочените от докторант Кутра изводи провокират размисли върху необходимостта от предоставянето на нови валидни знания по темата за СДВХ, за

създаването на иновативни инструменти за развитието на двигателните умения на посочената категория деца, както и за нуждата от подходящо обучен и специализиран научен персонал за работа с тях.

Разработки по конкретната тематика имат своето място в научната литература, за да могат, както педагози, родители, заинтересовани по проблема за работа с деца със СДВХ, така и специални педагози, професионалисти и експерти да открият своите отговори.

Приноси на дисертационния труд

Получените резултати от изследването обективизират изведените приноси на автора, които са полезни както за педагогическата практика, така и за нови научни изследвания в тази област. Докторант Кутра представя теоретични и практически приноси.

Формулиран е един *теоретичен принос*:

✓ Осъществено е дефиниране на термина СДВХ, като едновременно с това разработката допринася за развитието на знанието за моторните (двигателните) умения при деца с този синдром.

Основни *практически приноси* са:

✓ Демонстрирана е на практика ефективността на МАВС-2 като инструмент, който може да се използва за проектиране на интервенции, които ще подобрят двигателните умения на децата със СДВХ като цяло;

✓ Резултатите от изследването биха могли значително да помогнат както на учителите по физическо възпитание, така и на педагозите, които използват движението като учебно средство за придобиване на когнитивно-моторни умения;

✓ Ранното откриване и включване на деца със СДВХ в описаните от автора обучителни интервенции (включително и в различни други програми за интервенция) може значително да допринесе за подобряване на качеството им на живот, като им даде възможност да подобрят своите двигателни умения и физическа активност;

✓ Подчертана е важната роля на подробната двигателна оценка, така че интервенционните програми, предназначени за деца със специални образователни потребности да обхващат всички области на развитие.

Солидаризирам се с формулираните от докторанта изводи.

Критични бележки и препоръки:

✓ Част от конкретиката на изследователската процедура и описанието на Моторния пакет МАВС-2 са поместени в заключението. Считаю, че мястото на тази

информация е в изследователската част на дисертацията.

✓ В представения за рецензиране дисертационен труд е заложена интересна идея, която може да се използва в педагогическата практика. *Препоръчвам* на докторант Кутра да се насочи към участие в международни образователни проекти и представяне на авторските резултати както в научни списания, така и в рамките на международни научни форуми.

Въпросите ми са:

✓ В теоретичната част на разработката цитирате проучвания, които свързват не добре развитите двигателни умения и СДВХ, по-конкретно фините и грубите движения на деца, които имат този синдром. Залагате процедура на изследване и последваща обучителна интервенция в тази насока. Защо сте формулирали хипотези, в които предполагате, че няма да има разлика в постиженията на децата след тази интервенция?

✓ Смятате ли, че обучителните интервенции, описани в дисертационната разработка, могат да станат част от инструментариума на педагози, които работят и с други групи деца със специални образователни потребности, освен със СДВХ? Съществуват ли обективни условия за това?

✓ Как виждате развитието на обучителните интервенции при деца със СДВХ в бъдещата Ви конкретна работа? Как ще ги обогатявате и развивате?

Автореферат и публикации

Авторефератът, с общ обем от 40 страници, отговаря на стандартните изисквания. Обективно отразява съдържанието на дисертационното изследване. Логически добре е структуриран и представя по подходящ начин значимите моменти, основните резултати и приносите от проведеното изследване.

Публикациите, съпровождащи дисертационната разработка са 3 – една в съавторство с двамата научни ръководители и две в съавторство с единия от научните ръководители. Публикувани са в сборници на Софийски университет „Св. Климент Охридски” в периода 2018 – 2019 г. Всички са по темата на дисертационния труд, посветени на децата със СДВХ, на спецификата на фината им моторика, както и на възможностите на физическото възпитание за подпомагане на тяхното развитие и обучение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Докторант Екатерина Христос Кутра е изпълнила задълженията си

произтичащи от изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“, както и задълженията по съответния индивидуален учебен план на докторанта. Всички административни процедури са спазени.

Представеният за рецензиране дисертационен труд, разработен от докторант Кутра, отговаря на изискванията за написване на подобен род научни трудове. На основата на проведеното изследване, представено в предложения дисертационен труд, на коректно направения анализ, изводи и препоръки, на констатираните приноси, давам своята положителна оценка. Предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на **Екатерини Христос Кутра**.

28.06.2022 г.

гр. Шумен

проф. д-р Снежана Николова